

Lausuntopyyntö: luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry SKTL kiittää mahdollisuudesta lausua otsikkorivillä mainitusta hallituksen esityksestä. Kiinnitämme lausunnossa huomiota erityisesti tulkkausta ja kääntämistä koskeviin säännöksiin.

Suurin osa maahanmuuttajista tarvitsee varsinkin maahanmuuton alkuvaiheessa tulkkausta asioidessaan kotoutumista edistävissä palveluissa. Kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan vaatii, että kotoutuja oppii ymmärtämään järjestelmäämme, mikä osaltaan edellyttää myös selkeää viestintää ja siten laadukasta tulkkaus- ja käännöspalvelua viranomaisten kanssa asioitaessa. Kotouttamislain tulkkaussäännösten tulee huomioida tämä.

Äkillisesti kasvanut tulkkauksen tarve heijastuu palvelun laatuun

Esityksessä todetaan, että tulkkaus- ja kielipalveluiden saatavuuden koettiin olevan hyvällä tasolla v. 2016 tehdyssä palvelukyselyssä, joka oli suunnattu 56 kunnalle. Tämä on hieman yllättävää, sillä SKTL:lle tulleiden palautteiden mukaan asioimistulkkauspuolella on yleisesti ongelmia sekä saatavuuden että ajoittain laadun osalta. Myös lehdistö kiinnitti huomiota asiaan keväällä 2017.

Pätevien tulkkien saamista vaikeuttaa se, että tulkkina toimivat ovat taustoiltaan varsin heterogeenisiä. Kaikki tulkit eivät ole päteviä, alalle kouluttautuneita tai alan ammattisäännösten tuntevia toimijoita. Viranomaisille ei ole myöskään asetettu velvoitetta tarkistaa käyttämiensä tulkkien pätevyyttä. SKTL:n näkemyksen mukaan viranomaisen olisi syytä kiinnittää huomiota tulkkien ammattitaitoon ja huolehtia tulkkauksen huomioon ottamisesta tilaisuuksien järjestelyissä ja aikataulutuksissa. SKTL pitääkin tärkeänä esityksessä useasti toistuvaa mainintaa siitä, että viranomaisen tulisi varmistaa tulkkauksen laadukkuus.

Sukulaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden käyttäminen tulkkina

Esityksen sivulla 27 todetaan, että ”maahanmuuttajaperheissä lapset oppivat usein kielen vanhempiensa nopeammin ja joutuvat toimimaan tulkkina vanhempiensa ja kantaväestön välillä”. Tähän SKTL toteaa, että perheenjäsenten tai sukulaisten käyttämistä tulkkeina viranomaisasioinnissa on ehdottomasti vältettävä ja aivan erityisesti on vältettävä alaikäisten lasten käyttämistä omien vanhempiensa tulkkina. Omaisen tai sukulaisen toimiminen tulkkina voi johtaa vaikeisiin eettisiin tilanteisiin ja jääviysongelmiin, ja se voi olla henkisesti erittäin kuormittavaa etenkin lapsille ja viranomaisen kannalta viestintää häiritsevää. Perhepalveluiden tulee tukea vanhemmuuden edellytyksiä ja sitä, etteivät perheenjäsenet ole riippuvaisia toistensa kielitaidosta tai yhteiskunnallisesta osaamisesta.

Pidämme hyvänä, että kotouttamislain 5 §:ssä erikseen todetaan, ettei lapsia tule käyttää vanhempiensa tulkkeina. Katsomme kuitenkin, että kiellon tulisi olla ehdoton viranomaisasioinnin yhteydessä ja se tulisi ulottaa myös muihin perheenjäseniin.

Esityksessä mainitaan kolmannen sektorin rooli ikääntyneiden neuvontapalveluiden, kielenopetuksen, yhteiskuntatietouden, virkistystoiminnan sekä käännös-, tulkkaus- ja asioimisavun tarjoajana (esityksen s. 52). Asioimistulkkaus ei kuitenkaan voi minkään ikäryhmän kohdalla perustua pelkästään vapaaehtoistyöhön, ja siksi on pystyttävä pätevästi arvioimaan, milloin kyseessä on asioimistulkkin ammattitaitoa edellyttävä tilanne, milloin taas niin arkinen toimi, että esimerkiksi vertaistuki riittää.

Tulkin käyttöä koskeva ohjeistus

Tulkin käyttöä koskevalle ohjeistukselle on sosiaali- ja terveydenhuollon raportin (esityksen s. 37) mukaan tarve. SKTL kannattaa tätä. Olisi tarpeen määrittellä, millaisissa tilanteissa tarvitaan ammattitulkkausta, millaisin kriteerein tulkki tulee valita ja milloin esimerkiksi omakielinen vertaistuki riittää. Tulkattujen keskustelujen järjestämisestä ja toteutuksesta olisi myös tarpeen laatia ohjeet viranomaisia varten, jotta tulkattavat tilanteet ja yhteistyö tulkin kanssa sujuisivat mahdollisimman tehokkaasti ja varmistettaisiin kaikkien osapuolten oikeusturva.

Tulkkauksen avulla pyritään edistämään kielellistä tasa-arvoa. Tavoitteena on oikeusturvan toteutuminen, järjestelmän tarkoituksenmukainen toimivuus ja se, että viranomaisen saa luotettavan pohjan päätöksenteolle. Kielellisen tasa-arvon tavoite on asioimistulkkien koulutuksen lähtökohta, ja sen varmistamiseen tähtäävät niin esimerkiksi terminologian kuin kulttuurienvälisen viestinnän erityispiirteiden opetus. Sen lisäksi, että asioimistulkin tulee hallita työkielensä ja tuntee työkielialueidensa kulttuurit ja niiden erot, hänen tulee kyetä sekä analysoimaan viestejä syvällisesti että välittämään ne mahdollisimman täsmällisesti toisella kielellä. Hänen tulee myös tuntee asemansa viestintätilanteessa. Tähän ohjaavat tulkin ammattieettiset säännöt, joihin tulkin tulee olla sitoutunut.

Kuten aiemmin on todettu, kaikki Suomessa toimivat asioimistulkit eivät ole saaneet koulutusta alalle tai todentaneet muuten osaamistaan. Asioimistulkin nimike ei ole suojattu, eli lähes kuka tahansa voi niin halutessaan toimia tulkkina. Koulutusta on kuitenkin saatavilla, ja tulkkausosaamistaan voi todentaa näyttötutkintojen avulla. (Aiheesta lisää: https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tulkiksi/.) Nämä asiat olisi syytä ottaa huomioon laadittaessa ohjeistusta tulkkausjärjestelyistä.

Viranomaisen itse hoitama tulkitseminen

Lain 5 §:ssä annetaan viranomaiselle itselle mahdollisuus ”hoitaa tulkitseminen”. Sanaa ”tulkitseminen” käytetään tässä ilmeisesti kuvaamaan muuta kuin ammattitulkin tehtävänhoitoa. Asiakkaan näkökulmasta ero ei kuitenkaan ole ilmeinen, eikä tällä aina ole mahdollisuutta arvioida, missä roolissa viranomaisen kulloinkin toimii. Viranomaisen mahdollisuuteen hoitaa tulkitseminen tulisi turvautua vain hyvin perustellusta syystä, ja ensisijaisesti olisi käytettävä kaikkien osapuolten silmissä puolueetonta ja asiansa osaavaa ammattitulkkaa.

Tulkin ja viranomaisen tehtävän- ja vastuunjaon selkiyttämiseksi tulisi tehdä ero sen välillä, milloin viranomaisen hoitaa asiaa yksikielisen keskustelun kautta, milloin kyseessä on kaksi- tai monikielinen keskustelu, joka tulkataan. Viranomaisen on itse tulkitsemisen järjestäessään ymmärrettävä, että viranomaisen ja tulkin tehtävissä on erilaiset motiivit, tavoitteet ja vastuut. Viranomaisella on oma lähestymistapansa käsiteltävään asiaan, minkä vuoksi viranomaisen voi olla vaikea analysoida ja välittää osapuolten viestejä puolueettomasti, ja tällöin jokin päätöksenteon kannalta olennainen seikka saattaa jäädä tyystin huomiotta. Epäammattimaisesti tehty tulkkaus tai tulkkauksen puute voivat aiheuttaa sen, että oikeusturva ei toteudu.

Tilanteissa, joissa ei käytetä ammattitulkkaa vaan jossa osapuolet keskustelevat yhdellä tai useammalla osapuolten jollain tasolla osaamalla kielillä, jotka eivät välttämättä ole jonkin tai minkään osapuolen äidinkieliä, kuten esityksen sivulla 58 parikin kertaa esitetään, on oltava huolellinen, jotta kielitaitotasot eivät johda

väärinymmärryksiin. Kielitaidon rajallisuus saattaa merkittävästi vaikuttaa siihen, miten viesti ymmärretään. Kielitaidon arvioiminen on erittäin vaikeaa jo saman kulttuurinkin sisällä, saati silloin, jos toinen osapuoli tulee erilaisen koulutusjärjestelmän piiristä. Esimerkiksi esityksen sivulla 14 mainitaan hyvänä se, että sosiaali- ja terveyspalveluissa työskentelee yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia ihmisiä ja siten palveluissa oleva kieliosaaminen laajenee, mutta on pidettävä mielessä se, että nämäkin ihmiset ovat töissä sosiaali- ja terveysalan osaamisensa, eivät kieli- tai tulkkauksensa ansiosta, eikä vaativia tulkkaustehtäviä voi säilyttää heille automaattisesti heidän normaalien työtehtäviensä lisäksi.

Etätulkkauksen erityiskysymyksiä

Esityksen sivulla 47 puhutaan tulkkauksen järjestämisestä harvaan asutuissa maakunnissa etäyhteyksien avulla, samoin sivulla 58 puhutaan etätulkkauksesta. Tulkkauksen etäyhteydellä on ehdottomasti parempi kuin tilanne, jossa tulkkauksista ei saada järjestettyä lainkaan, ja SKTL kannattaa etäyhteyksien järjestettyä ammattimaista tulkkauksista paikallisen epäammattimaisen tulkkauksen sijaan, kunhan etäyhteyksien teknisestä tasosta huolehditaan ja niiden käytössä otetaan huomioon tulkkauksen käytännön reunaehdot ja tulkin näkemykset soveltuvista teknisistä ratkaisuista. Erityisesti sivulla 58 mainittu puhelintulkkauksen on harkittava tarkoin, sillä kun osapuolten väliltä puuttuu suora katseyhteys, väärinkäsitysten ja -tulkintojen vaara kasvaa ja esimerkiksi eleet tai fyysiset viittaukset asiakirjojen kohtiin tai kuviin jäävät kokonaan näkemättä. Etätulkkauksista käytettäessä on siis huolehdittava tulkkauksen laadun (s. 58) lisäksi myös etätulkkauksen teknisten ratkaisujen laadusta.

Tulkkauksenkustannuksista

Esityksen mukaan tulkkauksesta aiheutuvat kustannukset ja alkukartoituksen järjestämisestä aiheutuva erillinen laskennallinen osuus sisällytettäisiin kunnille maksettaviin laskennallisiin korvauksiin (s. 82). Voimassa olevan lain mukaisesta erillisestä tulkkauksesta aiheutuneiden kustannusten korvaamisesta siis luovutettaisiin. SKTL katsoo, että se voi osaltaan johtaa tilanteeseen, jossa tulkkauksen tarpeen ja tulkin osaamistasovaatimusten arviointiin vaikuttaisivat liikaa välittömät, lyhyen aikavälin kustannukset ja tulkit valittaisiin pelkän hinnan perusteella laadun jäädessä vähemmälle huomiolle. Jos tehokkaaseen viestintään ei panosteta ajoissa, lyhytnäköiset ratkaisut voivat myöhemmin osoittautua kalliiksi, ja seurauksena voi olla väärinkäsityksiä, turhia viranomaiskäsitteilyjä ja valituskiertämiä.

Helsingissä 16.6.2017
Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.

Kristiina Antinjunta
toiminnanjohtaja

Karola Baran
OTK, lakimies